

Publikace československé judikatury po roce 1945

Lukáš Králík*

DOI: <https://doi.org/10.24040/sap.2022.9.4.242-254>

Abstrakt:

KRÁLÍK, Lukáš: *Publikace československé judikatury poroce 1945*. Otázka publikace soudních rozhodnutí po roce 1945 nebyla doposavad odborně komplexně zpracována. Zásadní podmínkou pro odborné závěry je archivní výzkum originálních textů původních sbírek a časopisů. Oblast publikace soudních rozhodnutí prošla v poválečné době revoluční změnou. Je zásadní zodpovědět otázku případné kontinuity či diskontinuity v této oblasti.

Klíčová slova:

publikace, zdroje práva, aplikace práva, judikatura, soudní rozhodnutí, sbírky rozhodnutí

Czechoslovak Case Law Publication after 1945

Abstract:

KRÁLÍK, Lukáš: *Czechoslovak Case Law Publication after 1945*. The phenomenon of published judicial decisions (case law) in the new post-war era shall draw a substantial academic attention. Complete research based on work with primary sources should be quintessential. Insofar, the problems of continuity, or discontinuity of the Czechoslovak legal system and conception of case law publication in this revolutionary period lie in the shadows and ought to be unveiled.

Keywords:

publication, sources of law, application of law, case law, court decisions, case law reports

Uvodem

Situace v oblasti publikace textů soudních rozhodnutí v českém právním prostředí po druhé světové válce v podstatě kopírovala stav publikace právních předpisů. Ohledně platného práva probíhaly zásadní praktické i teoretické spory v zásadní otázce, co je součástí platného právního řádu a zda nastala kontinuita či diskontinuita s předválečným právním pořádkem.

Otázka publikace textů soudních rozhodnutí, i když nebyla pro právní prostředí zdaleka tak zásadní a i v nové poválečné době nebylo přikročeno k jejímu zakotvení

* JUDr. Lukáš Králík, Ph.D., odborný asistent, Katedra teorie práva a právních dějin, Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci.

na zákonné úrovni, přesto reflektovala problémy kontinuity, resp. diskontinuity, československého právního řádu tohoto převratného období.

V dosavadní české ani slovenské odborné literatuře nebyla tato otázka komplexně zmapována. Cílem tohoto textu je zmapovat a zhodnotit výsledky výzkumu originálních textů sbírek a časopisů z daného období.

Sbírkový rozhodnutí po roce 1945

Již na konci třicátých let, v době druhé republiky, velké množství sbírek judikatury ukončilo činnost. Platilo to pro oficiální sbírku nejvyššího československého soudu, ale i pro ostatní soukromé sbírky vydávané různými spolky či nakladatelstvími.

Zbytek prvorepublikových sbírek zanikl nejpozději v době protektorátu. Po roce 1945 zůstaly pouze dvě polooficiální sbírky, které dominovaly publikaci judikatury od vzniku československého státu (sbírky Tomsova nakladatelství – tzv. *sbírka Vážný* a tzv. *sbírka Bohuslav*). Zmíněné legendární sbírky přežívaly ještě v krátkém období od konce války do komunistického převratu, ale v podstatně skromnějším rozsahu. I tyto zbylé sbírky byly ale také postupně umrtveny. Vyklidily cestu k monopolnímu postavení nové socialistické sbírky soudních rozhodnutí, jako jediné oficiální sbírky na trhu.¹

Stav justice po roce 1948

Po převratu v roce 1948 komunistický režim prosazoval tvrdě reformu soudnictví již od samého počátku svého panování. Dal si za úkol zjednodušit soudní strukturu a zničit veškeré zbytky původní prvorepublikové soudní soustavy, ruku v ruce s totální personální obměnou justice. Zároveň přišla i revoluce v publikaci soudních rozhodnutí na našem území.

Primárním důvodem pro centralizaci a monopolizaci vydávání sbírek judikatury, stejně jako zrušení dřívějších zavedených právnických časopisů s uveřejňováním judikatury a založení nové tradice socialistických nových a „nezkažených“ právnických periodik s žádným či minimálním publikováním judikátů, byl požadavek centrální kontroly justice státní správou podřízenou novému režimu.

Již nová *Ústava 9. května* z roku 1948 byla koncipována v duchu nastupujícího režimu, kdy mluvila o povinnosti soudců „...vykládat zákony v duchu ústavy a zásad lidově demokratického zřízení.“² Zároveň měli soudci stále zákonnou povinnost rozhodovat nestranně. Tlak na soudce ze strany totalitního režimu narůstal a nezbývalo žádné místo pro diskreci soudců, natož pro aplikaci právních zásad a pravidel vytvořených judikatorní činností v předchozí době.

Lidově demokratické režimy stavěly svou aplikaci práva na totálním příklonu k čistě pozitivně právnímu přístupu v aplikaci práva, i když v počátcích 50. let to bylo naopak. Místo aby dodržovaly abstraktní pojem „zásady lidově demokratického zřízení“,

1 K situaci v publikaci soudních rozhodnutí v našem prostředí před rokem 1945, viz vice KRÁLÍK, L. Publikace soudních rozhodnutí po vzniku československého státu. In *Právněhistorické studie*, 2017. Sv. 46, č. 2 (2017), s. 35-54.

2 § 143 ústavního zákona č. 150/1948 Sb.

aplikovaly při výkladu práva spíše přirozeněprávní hledisko. Až když byl kompletně přebudován veškerý právní řád a byly přijaty nové socialistické platné právní normy, mohl se stát uchýlit naopak k těžce pozitivistickému stylu aplikace práva.

Nová ústava počítala v systému nejvyšších soudů, kromě nejvyššího soudu a nejvyššího vojenského soudu také stále s nejvyšším správním soudem, ale ten byl brzy zrušen.³ Čerstvě byl také zaveden institut soudců z lidu.⁴

Dalším hřebíčkem do rakve původního prvorepublikového systému soudnictví byl zákon o zlidovění soudnictví. Prováděl nově zavedený systém soudnictví z ústavy a rušil dosavadní systém soudnictví. Byly zrušeny zemské soudy, dále také systém soudů obchodních, pracovních, pojišťovacích, rozhodčích soudů veřejnoprávního sociálního pojištění a hornické soudy.⁵

Kromě celkové reorganizace celého systému soudnictví proběhla také totální obměna personální mezi soudcovským stavem a to velmi rychle a radikálně. Již 15. dubna 1948 byl přijat speciální zákon o překládání soudců do výslužby podle věku, který začal platit od 10. května 1948. Soudci měli odcházet nově do výslužby, pokud dovršili 60 let. Pokud sami soudci nepožádali o výslužbu, bylo o nich rozhodnuto nálezem kárného senátu.⁶ Je názorné vidět, jak se opakovaně v našich dějinách, využívá hýbání s hranicí důchodového věku soudců v dobách, kdy je plánována reorganizace soudnictví.

Totalitnímu státu taktéž nemohl vyhovovat systém, kdy by neexistovala oficiální „státní“ sbírka judikatury vydávaná nějakým centrálním úřadem exekutivní moci. Po totální reorganizaci soudnictví potřeboval úkolovat své nově dosazené lidově demokratické soudce z lidu, vyškolených narychlo v Právnické škole pracujících ministerstva spravedlnosti v rámci jednoletého studia. Aplikace starších právních předpisů spolu s dosavadní judikatorní praxí tak byla rychle opuštěna. Do roku 1950 byly kompletně obměněny veškeré základní právní předpisy a nové soudnictví také potřebovalo novou judikatorní praxi s novou jedinou oficiální sbírkou.

Sbírky rozhodnutí po roce 1948 a Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek

Sbírka soudních rozhodnutí začala vycházet v roce 1949 pod názvem *Sbírka rozhodnutí československých soudů*.⁷ Počalo ji vydávat ministerstvo spravedlnosti v propagačním a edičním oddělení, což jasně naznačovalo, že stát chce mít kontrolu a monopol nad vydáváním vybrané judikatury. Vycházelo deset čísel (sešitů) ročně (kromě letních prázdnin) a rejstřík.⁸

V redakčním úvodu v prvním čísle redakční komise vysvětluje důvody vzniku této nové sbírky.⁹ Odvolává se na nové ústavní zmocnění a ze zákona o zlidovění soudnictví.¹⁰ Mimořádně, ani v jedné z těchto norem se ale výslovně nehovořilo o vydávání

3 § 18 zákona č. 65/1952 Sb., o prokuratuře.

4 § 140 ústavního zákona č. 150/1948 Sb.

5 § 141 zákona č. 319/1948 Sb., o zlidovění soudnictví.

6 § 3 zákona č. 96/1948 Sb., o překládání soudců do výslužby podle věku.

7 Od I. do XII. Ročníku - mezi lety 1949 až 1960.

8 Novou sbírku vedl Dr. Rudolf Holub spolu s redakční komisí.

9 Vydáno dne 26. června 1949.

10 Zákon č. 319/1948 Sb.

sbírky nebo o sjednocování judikatury. Zmíněný zákon o zlidovění soudnictví byl zároveň označován za „*historický mezník*“, skrze nějž je kompletně přebudován systém našeho soudnictví.¹¹

Důvodem k vydávání nové oficiální sbírky byly zásadní politické změny, které nastaly po roce 1948. To přiznávali i nově ustanovení vůdci nové „socialistické justice“, když se v redakčním úvodu k prvnímu ročníku a sešitu v červnu 1949 odvolávali na ústavní změny po přijetí nové ústavy. Takové „hluboké změny“ si prý žádaly i nové požadavky, pokud šlo o obsah a uspořádání sbírek rozhodnutí.

Nová sbírka měla sloužit v nové éře československého soudnictví „*správným výkladem právního řádu k upevnění lidově demokratické linie všeho soudního rozhodování, které musí v souladu s právním přesvědčením lidu... má přispět k zvýšení významu funkce soudů jako nástroje k zabezpečení státu a lidově demokratického zřízení... a k uskutečnění socialistického řádu. Budou v ní proto zejména uveřejňována rozhodnutí, které mohou být soudům vodítkem při plnění této politické funkce*“. Na této citaci můžeme názorně ukázat, jak nový režim bral do úvahy zásadní princip nezávislosti soudní moci.¹²

Až jako další druhotný důvod pro zřízení nové sbírky byla zmíněna skutečnost, že by také měla přispívat ke zvýšení odbornosti. Nová jednotná sbírka měla dále sloužit ke sjednocení soudního rozhodování v českých krajích a na Slovensku. Vedlejším účelem sbírky byla také příprava na zásadní rekonstrukci celého právního systému.

Sbírka měla na obecné úrovni plnit funkci obrazu plnění úkolů justice. Do tohoto resortu byli řazeni i advokáti a notáři, kteří měli za úkol pomáhat státním orgánům a soudům při provádění zákonů. I jejich práci měla sbírka výslovně usměrňovat, poněvadž bylo i úkolem advokátů a notářů upevňovat lidově demokratický řád. Za úkol měla také sbírka přispívat ke zvýšení politické i odborné úrovně judikatury a napomáhat soudům k dosažení cíle, jímž byl nový společenský řád.

V textu redakčního úvodu je také přímo zmíněno, že nová jednotná a jediná sbírka nahrazuje „*zastavené dosavadní sbírky, které nemohly zaručit splnění nových úkolů*“.¹³ Úřady se tak přímo přiznaly k záměrnému zastavení vydávání tradičních polooficiálních sbírek. Jednalo se v praxi o jediné přeživší sbírky Vážného a Bohuslava.

V následujícím období od roku 1951 do roku 1956 sbírku vydávaly nově (místo dřívějšího ministerstva spravedlnosti) Generální prokuratura a nejvyšší soud v redakci Právnického ústavu min. spravedlnosti. Od roku 1957 vydávání přešlo na samotný nejvyšší soud, kdy tato praxe přetrvala dodnes. V letech 1970 až 1990 byl vydavatelem nejvyšší federální soud a mezi ročníky 1989 - 92 nejvyšší federální soud spolu s nejvyššími republikovými soudy. Po roce 1993 automaticky přešlo vydávání na český nejvyšší soud. Od roku 1994 bylo svěřeno vydávání, prodej a distribuce soukromému nakladatelství.

Jméno sbírky bylo v průběhu doby pouze mírně modifikováno a dodnes nese původní tradiční název. Mezi ročníky 1961 do 1969 byl název upraven na *Sbírku rozhodnutí a sdělení soudů ČSSR*. V roce 1970 pozměnila jméno na *Sbírka soudních rozhodnutí*, aby od roku 1971 již nesla nastálo zavedený titul *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*.

11 *Sbírka rozhodnutí československých soudů*, 1949, ročník I., číslo 1, redakční úvod, s. 1.

12 *Sbírka rozhodnutí československých soudů*, 1949, ročník I., číslo 1, redakční úvod, s. 3.

13 *Sbírka rozhodnutí československých soudů*, 1949, ročník I., číslo 1, redakční úvod, s. 2.

Po roce 1971, kdy po vzniku federace existovaly tři nejvyšší soudy, federální a dva republikové, vydávání sbírky zůstalo při bývalém nejvyšším soudu (federálním). Předsedou redakční rady býval většinou místopředseda nejvyššího soudu, ale samotné redigování prováděl některý z členů redakční rady, který byl tím reálným editorem celé sbírky.¹⁴

Forma judikátů je od počátku vydávání sbírky v podstatě zachována až dodnes. Nabízí spíše stručnější vtučené právní věty, které jsou doplněny výtahem z odůvodnění originálního rozhodnutí, bez citace výroku. V prvních desetiletích vydávání byl dodržován úzus, kdy právní věta byla většinou opravdu pouze jedinou větou (i když někdy složenou). V pozdějších letech můžeme konstatovat značný nárůst objemu textu v právních větách a tendence k vytváření rozsáhlejších souvětí.

Sbírka byla v prvních dvou ročnících 1949 a 1950 číslována jednotnou číselnou řadou judikátů. Pouze byly označeny po skupinách jako *Rozhodnutí ve věcech občanských* nebo *Rozhodnutí ve věcech trestních*. Od ročníku 1951 pak byla sbírka rozdělena na dvě paralelní číslované řady v samostatných sešitech s vlastním stránkováním.¹⁵ V průběhu padesátých let byly skupiny judikátů, v rámci civilní řady, uspořádány dokonce do speciálních podkapitol *Rozhodnutí ve věcech národního pojištění* a *Rozhodnutí ve věcech rodinného práva*.

První publikovaným judikátem bylo rozhodnutí nejvyššího soudu ve slovenském jazyce v trestní věci.¹⁶ Mohli bychom v tom spatřovat signifikantní znamení pro nastávající dobu s velkým důrazem na represi trestního práva. I v redakčním úvodu sbírky se hovořilo o *„nekompromisním stanovisku k činům nepřátel republiky a lidové demokratického zřízení, k zahraniční i vnitřní reakci.“*¹⁷

Nová monopolní oficiální sbírka měla šanci v praxi opublikovat pouze zlomek ze všech přijatých soudních rozhodnutí. Hlavním důvodem pro její vydávání bylo vykonávat kompletní a absolutní kontrolu nad publikací soudních rozhodnutí. V praxi tak bylo tištěno pouze minimální množství judikátů, pečlivě vybraných editory, kteří byli vedeni přímo ústředními státními orgány - ministerstvem spravedlnosti a generální prokuraturou. Později alespoň částečně přešla editorská pravomoc na nejvyšší soud. Státní moc převzala v podstatě roli aktivit soukromých nakladatelství a česká právní kultura se rozešla s klasickou západní kulturou.

Po stránce obsahové bylo nejzásadnějším posunem oproti dřívějším prvorepublikovým sbírkám nové zařazování do sbírky i rozhodnutí z nižších stupňů soudní soustavy.

Sborníky nejvyššího soudu

Druhou a poměrně specifickou skupinou sbírek upravených soudních rozhodnutí nově vzniklých v socialistické etapě našeho státu se staly sborníky nejvyššího soudu.

14 Nejdelší období si odsloužil JUDr. M. Pokorný od roku 1971 do roku 1996, v letech 1971-87 spolu s JUDr. B. Repíkem, kdy druhý jmenovaný byl nahrazen JUDr. K. Haschem.

15 *Sbírka rozhodnutí československých soudů*, ročník III. (1951), číslo 1-2 (občan.) a číslo 1-2 (trest.), s. 1.

16 *Rozhodnutí nejvyššího soudu ze dne 9. února 1949*, sp. zn. Zm 4/49, publ. pod číslem R 1/49 Sb.s.r.

17 *Sbírka rozhodnutí československých soudů*, ročník I. (1949), redakční úvod, s. 3.

Sborníky vznikly nestandardní cestou jako jednorázové speciální vydané sbírky. Lišily se tak od klasického centrální sbírky soudních rozhodnutí vydávané nejvyšším soudem, která byla vydávána periodicky každý kalendářní rok, obdobně jako např. sbírka zákonů.

Sborníky obsahovaly primárně především tzv. *zobecňující materiály*. Svým obsahem i formou nepřipomínaly klasické judikáty editované s právní větou zpracovaných z jednoho konkrétního případu jako v oficiální sbírce soudních rozhodnutí. Tvářily se spíše jako politicko-výchovné agitační materiály. Přibližně se jich vyskytovalo 10 - 15 na svazek a jejich délka na desítky stran mnohonásobně předčila obvyklé publikované judikáty.

Zobecňující materiály tvořily specifickou skupinu justičních materiálů. Kromě tzv. *výkladových stanovisek* se do této skupiny řadily další dokumenty produkované nejvyšším soudem jako např. *Zprávy, Rozbory* či *Informace*.¹⁸

Celkově byly v průběhu času mezi lety 1974 až 1986 vydány čtyři *Sborníky Nejvyššího soudu ČSSR*. Značná část těchto zobecňovacích a výkladových materiálů ale byla zároveň také uveřejňována v klasické sbírce soudních rozhodnutí.

První Sborník č. I. vydaný v roce 1974 nesl název *Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím* s podtitulem *Sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia Nejvyššího soudu 1965-67*.¹⁹ Tématicky byl již podle svého titulu zaměřen na oblast občanského soudního řízení.

Obsah sborníku tvořily již podle názvu texty zobecňujících materiálů ve formě směrnic, usnesení spolu s rozbory a zhodnoceními schválenými plénem nejvyššího soudu. Zajímavostí může být, že obsahem mělo být reálně pouze uplatňování směrnic a usnesení k výkladu ustanovení (a ne již klasické zobecňující výkladové materiály jako rozborů a zhodnocení). I podle tohoto dělení je zřejmé, že směrnice a usnesení fungovaly v praxi spíše jako ryze interní předpisy, na rozdíl od zbylých dvou typů materiálů.

Materiál typu „usnesení“ plní různou roli. Například dokument typu „usnesení presidia“ spíše plnil funkci interního aktu, kterým se např. schválil samotný výkladový zobecňující materiál – rozbor a zhodnocení.²⁰ V tom se podobal například dnešním exekutivním interním aktům - usnesením vlády. Oproti tomu materiály formy „usnesení pléna“ fungovaly zase více jako výkladové materiály.²¹

V oblasti práva trestního byl vydán Sborník č. II také v roce 1974 pod názvem *Nejvyšší soud o trestním řízení soudním* s podtitulem *Sborník směrnic, stanovisek a zhodnocení soudní praxe pléna a presidia Nejvyššího soudu 1962-68*.

Jako třetí sborník (Sborník NS č. III) pak následoval v roce 1980 s titulem *Nejvyšší soud o občanském soudním řízení v některých věcech pracovních, občanskoprávních a rodinněprávních*, který naopak pokrýval další oblasti práva občanského hmotného.

18 Více k fenoménu zobecňujících materiálů, viz KRÁLÍK, L. Sjednocující stanoviska a zobecňující materiály. In *Soukromé právo*, 2018, č. 4, s. 12-17.

19 Vydáno v SEVT pod redakcí JUDr. Milana Pokorného, který desítky let zastával funkci editora v oblasti publikace soudních rozhodnutí na nejvyšším soudě, a to až do nového tisíciletí.

20 Viz např. usnesení presidia NS ze dne 23. listopadu 1967, sp. zn. Prz 36/67, Sborník č. I, 1974, s. 184.

21 Viz např. usnesení pléna NS ze dne 1. října 1965, sp. zn. Pls 6/65, Sborník č. 1, 1974, s. 470.

Jako poslední vyšel v roce 1986 Sborník NS č. IV - *Nejvyšší soud ČSSR, Nejvyšší soud ČSR a Nejvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím s podtitulem Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí NS ČSSR, NS ČSR, NS SSR 1970-83*, který evidentně plní souhrnnou roli v oblasti civilního procesu za celé období od počátku normalizace.

Sborníky mohly být na jedné straně prezentovány jako snaha o výkladové sjednocení rozhodovací praxe s poskytnutým teoretickým přesahem ze strany vrcholného soudního orgánu. Na druhé straně ale také ve světle atmosféry doby vydání mohly sloužit také jako politicky ovlivněné příručky pro soudce pro zajištění „správného“ rozhodování.

Federální sbírky judikatury

Z ostatních oficiálních sbírek soudních rozhodnutí je nutno pro úplnost uvést i sbírky rozhodnutí, které začaly vydávat po svém vzniku nové republikové soudy. Po vzniku federace nespadlo soudnictví do výlučné působnosti federace ani do společné působnosti federace a republik.²² V návaznosti na zákon o federaci vznikl nový systém soudnictví a samostatný systém soudnictví v každé z republik. Reforma byla provedena novelou zákona o organizaci soudnictví.

Každá z republik dostala nové nejvyšší soudy republik od počátku roku 1970.²³ Spolu s bývalým soudem transformovaným po vzniku nejvyššího federálního soudu fungovaly celkově tři nejvyšší soudy a každý z nich vydával vlastní sbírku. Federální nejvyšší soud si podržel vydávání Sbírek soudních rozhodnutí a stanovisek a nové republikové smlouvy si vytvořily nové vlastní sbírky.

V České socialistické republice tak byl nově zřízen *Bulletin Nejvyššího soudu ČSR* a naopak ve Slovenské socialistické republice byla jeho obdoba pojmenována jako *Výber rozhodnutí a stanovisk Najvyššieho súdu SSR*. Republikové sbírky byly vydávány pro vnitřní potřebu soudů jednotlivých republik a vycházely po ročníchích v jednotlivých sešitech.

Bulletin Nejvyššího soudu ČSR byl rozdělen na dvě části a to občanskoprávní a trestněprávní. Oproti tomu *Výber rozhodnutí a stanovisk Najvyššieho súdu SSR* nebyl rozdělen na dvě řady. Obsahovaly judikáty vytvořené z rozhodnutí nejvyššího soudu a také zobecňující materiály jako usnesení pléna²⁴, zprávy²⁵ nebo stanoviska.²⁶ Stanoviska měla, na rozdíl od zpráv a usnesení pléna, vytvořena právní věty. Dosti často byly vytvářeny judikáty z usnesení nejvyšších soudů na rozdíl od Sbírek soudních rozhodnutí, kde tato praxe nebyla obvyklá.²⁷

22 Čl. 9 zákona č. 143/1968 Sb., o československé federaci.

23 Zákon č. 156/1969 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 36/1964 Sb., o organizaci soudů a volbách soudců.

24 Např. usnesení pléna Nejvyššího soudu SSR, sp. zn. Pls 2/88 ze dne 28. listopadu 1988, Výber NS SSR, ročník 1989, sešit 1.

25 Např. zpráva a zhodnocení, publ. pod č. 1, ročník 1989, Výber NS SSR, sešit 1.

26 Např. stanovisko občanskoprávního kolegia NS ČSR ze dne 29. dubna, sp. zn. Cpj 66/82, Bulletin NS ČSR, publ. pod č. 20 v ročníku 1982, sešit 3.

27 Např. usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 25. ledna 1991, sp. zn. 1 To 94/90, Výber NS SSR, publ. pod č. 2, ročník 1992, sešit 1.

V samotné právní praxi nebyla hodnota a význam této republikové judikatury zásadní. Je možno dohledat jen minimum citací judikátů z těchto sbírek v textech soudních rozhodnutí nebo odborných pojednáních. Jejich publikace skončila ke konci roku 1992.

Publikace soudních rozhodnutí v časopisech po roce 1945

Ve druhé zásadní oblasti poskytující zdroje upravených textů soudních rozhodnutí v poválečné době po roce 1945 přežilo z dob první republiky pouze několik právnických časopisů, jejichž činnost ale byla postupně formálně ukončena.

Nový socialistický režim po roce 1948 počal v oblasti publikace soudních rozhodnutí od čistého stolu a představil úplně nová právní periodika. Na rozdíl od dob první republiky již žádný z nich nemohl být vydáván soukromými nakladateli. Jejich počet byl ale minimální. Veškerá publikace probíhala pod kontrolou státu.

Zájmem nastupujícího vedení státu (stejně jako u sbírek rozhodnutí) nebylo publikovat mnoho informací a transparentně poskytovat veřejnosti výplody socialistické justice a umožňovat tak určitou veřejnou kontrolu nad jejími rozhodnutími či příliš vzdělávat právníky, dát jim prostor k publikaci a vyjadřování názorů.

Právníké časopisy v této nastávající etapě plnily funkci více ideologickou než odbornou. Obzvláště v 50. letech se v nich vyskytovalo minimum opravdu odborných článků. A pouze několik časopisů výběrově otiskovalo judikaturu.

Zbylé původní prvorepublikové časopisy

Veškeré původní prvorepublikové časopisy nebo starší periodika z dob mocnářství byly autoritativně ukončeny v průběhu let 1948–1949. Proběhl obdobný „očistný“ proces jako v případě sbírek soudních rozhodnutí.

Mnoho odborných časopisů ale skončilo již dříve v napjatých předválečných letech (např. *Juristen-zeitung* nebo *Právo československé*) či bylo zastaveno jejich vydávání v době protektorátu (např. *Soudcovské listy* nebo *Finanční právník*).

Jedinými původními právními periodiky, která přežila převratový rok 1948, byl *Právník* a *Právní obzor*. Na rozdíl od českého časopisu, kde bylo jednoznačně zrušeno publikování judikatury, jeho slovenský protějšek stále otiskoval (alespoň okrajově) i v době socialismu vybrané texty soudních rozhodnutí. Po roce 1948 převzal jeho vydávání časopis *Ústav štátu a práva Slovenskej akademie ved* v Bratislavě. Ještě v ročníku 1972 se zde objevily alespoň tři judikáty v rubrice pracovněprávní judikatury.²⁸

Nový komunistický režim naopak změnil původní formu i obsah českého *Právníka* velmi rychle a razantně. Jeho poslední číslo ve starém stylu vyšlo dne 31. března 1948. Pak bylo vydávání přerušeno. Až v září 1948 se časopis vrátil, ale už s jiným vedením redakce, kdy prof. Hoetzela nahradil Viktor Knapp. Ten byl pověřen totálním přebudováním na vzorné socialistické periodikum, když od ročníku 1949 byl šéfredaktorem s úplně obměněnou redakční radou. Restaurovaný časopis k sobě připojil i dřívější samostatný časopis *Právní praxe*.

28 *Právní obzor*, 1972, s. 601–603.

V redakčním úvodu předělaného „nového“ časopisu bylo jasně vysloveno nové socialistické směřování. Velmi útočnou ideologickou rétorikou oslavující nastupující režim a nový právní řád s Ústavou 9. května. Vyslovoval jasný příkaz změny aplikace a interpretace „*při výkladu nového řádu nelze vystačit s myšlenkovou výzbrojí získanou při poznávání práva dřívějšího*“. Redakce hodlala změnit směr právnické odborné vědy od německé klasické literatury k nové sovětské a „*nečinit rozdíl mezi teorií a praxí*“.²⁹ Nakolik přikládali noví redaktori důraz na praxi, bylo paradoxně ukázáno v příštím ročníku 1950, kde byl otištěn už jen jediný judikát a ten se stal vůbec posledním publikovaným.³⁰

Nové socialistické právnické časopisy

Prvním časopisem nového socialistického režimu se stalo *Lidové soudnictví*, které bylo vydáváno ministerstvem spravedlnosti od roku 1950. Nový bulletin dostal do vínku naplňovat nový úkol justiční správy, a to sledování soudní praxe. Měl fungovat jako doplněk Sbírky soudních rozhodnutí, která publikovala „*správná rozhodnutí*“. A tento nový časopis měl naopak upozorňovat na „*postup nesprávný*“.³¹

Obsah časopisu byl rozdělen na část trestní, část občanskou a oblast justiční správy. Nepublikoval klasické judikáty, ale otiskoval spíše komentáře k jednotlivým právním otázkám a v rámci těchto komentovaných rozhodnutí pouze citoval soudní rozhodnutí. Příkladem může být text uveřejněný pod názvem „*Příjmení dítěte a jeho změny z hlediska rodinného práva*“³² nebo „*Nárok rozloučené manželky na výživné*“.³³ Přímo u nadpisů byla dokonce uvedena i konkrétní související ustanovení právních předpisů.

Časopis *Socialistická zákonnost* nově nahradil od ročníku 1953 předchozí časopis *Lidové soudnictví*. Byl již vydáván v rámci specializovaného odborného pracoviště ministerstva, v Právnickém ústavu ministerstva spravedlnosti. Časopis byl výslovně koncipován jako vzorový odborný bulletin pro třídního socialistického právníka.

Ve třetím ročníku (1955) vyšla jako součást časopisu speciální příloha pod názvem *Sbírka rozhodnutí státní, resortní a družstevní arbitráž*³⁴. Vydávání bylo zdůvodněno tím, že státní arbitráž neměla oficiální publikační orgán. Posledním ročníkem obsahujícím arbitrážní judikáty byl rok 1962.

V dalším ročníku judikáty nevyšly a od ročníku 1957 se znovu začaly publikovat pod pozměněným názvem „*Z rozhodovací praxe hlavního arbitra Republiky československé*“. Od ročníku 1968 se nově objevuje rubrika „*Nad jedním rozhodnutím*“, kde se otiskují komentovaná soudní rozhodnutí. Rubrika je přerušena od 1972 a znovu se publikuje od 1975 až do 1992, kdy již časopis přejmenovaný na *Právo a zákonnost* ukončil činnost.

Judikáty v tomto časopise měly specifickou formu. Neobsahovaly vůbec právní věty, ani strukturovaný text se shrnutím skutkových okolností, žádnou hlavičku,

29 *Právník*, 1949, redakční úvod, s. 2.

30 Rozhodnutí krajského soudu v Praze ze dne 17. listopadu 1949, č. j. R XX 258/49-1, viz *Právník*, 1950, s. 259.

31 *Lidové soudnictví*, 1950, ročník č. I, číslo 1, předmluva, s. 1.

32 *Lidové soudnictví*, 1950, ročník č. I, číslo 1, s. 18.

33 *Lidové soudnictví*, 1950, ročník č. I, číslo 1, s. 19.

34 *Socialistická zákonnost*, 1955, číslo 1, s. 29.

identifikační údaje. Měly spíše formu komentáře, kdy se obecně rozebíraly vybrané právní problémy. Názvy byly k těmto komentovaným rozhodnutím přidávány až od 80. let.³⁵ Názvy národních podniků jako právnických osob byly zobecněny tak, aby je nebylo možné identifikovat.³⁶

Názorným příkladem, jak socialistické soudnictví nepodporovalo publikaci soudních rozhodnutí, může být fakt, že v rámci celého časopisu bylo zveřejňováno pouze několik judikátů do roka.³⁷

Jako další nový státní časopis bylo zřízeno resortní periodikum *Soudce z lidu* vydávaný ministerstvem spravedlnosti s prvním číslem v květnu 1950.

Časopis byl koncipován pro potřeby resortu justice a již podle svého názvu byl zaměřen na specifický nový fenomén nastupujícího socialistického režimu – soudce z lidu. Neměl takové odborné ambice a plnil spíše funkci propagandistickou. Redakce ostatně sídlila přímo v oddělení propagačním a edičním na ministerstvu spravedlnosti, tudíž charakter časopisu byl tímto jasně nastaven. Později, od šedesátých let, již byl časopis vydáván odbornějším útvarem ministerstva - *Právníkům ústavem ministerstva spravedlnosti*.

Původní šedou barvu obálky časopisu vystřídala v druhém ročníku již zářivá oranžová. Slovy redakce měl tak být vytvořen „živý politický časopis“, který si dal za cíl čtenářům (soudcům z lidu) „ukázat na konkrétní politické cíle našeho soudnictví“.³⁸

Časopis měl za úkol pomoci „v politickém růstu.“ Ze strany soudců z lidu byla naopak poptávka po soustavném výkladu zákonů na stránkách časopisu a dokonce zazněly požadavky na publikování přímo textů zákonů v rámci časopisu. I redakce musela uznat nepraktičnost takových požadavků a alespoň přislíbila vydávání speciální edice pro vzdělávání těchto kádrů – *Knihovničku soudců z lidu*. Na tomto příkladu máme hezky ilustrovanou odbornou úroveň těchto dělnických kádrů nainstalovaných do právnických profesí. Evidentně se dá z takto vznesených požadavků vyvozovat, že noví socialističtí soudci z lidu ani nevěděli o existenci úřední sbírky zákonů plnící svou funkci oficiálního publikačního prostředku v té době již přes sto let.

Z ducha časopisu čpí odér čistě agitačního materiálu. Minimum obsahu bylo věnováno právním otázkám samotným. Obsah časopisu sestával převážně pouze z propagandistických příspěvků či politických projevů vrcholných justičních či stranických funkcionářů³⁹ či štvavé články proti nepřátelům režimu.⁴⁰ Další část obsahu zabíraly

35 Např. „K některým otázkám aplikace § 238 tr. zák.“, *Socialistická zákonnost*, 1989, číslo 3, s. 160.

36 Např. „stavební závody“ nebo „elektromontážní závody“, *Socialistická zákonnost*, 1955, číslo 1, rozhodnutí č. 3, s. 37.

37 Např. v ročníku 1979 to byly 4 judikáty, v ročníku 1989 zase 6 judikátů, v ročníku 1990 pouze 2 záznamy a v ročníku 1992 jen jediný.

38 Viz úvodník redakce, *Soudce z lidu*, 1951, ročník II., číslo 1, s. 3.

39 Např. „Naším soudcům z lidu do nové práce“ od min. spravedlnosti Štefana Raise, *Soudce z lidu*, 1951, ročník II., číslo 1, s. 1 či „I náš časopis do boje za mír a socialistickou výstavbu“ od pověřence spravedlnosti Julia Viktorého, *Soudce z lidu*, 1951, ročník II., číslo 1, s. 4 nebo materiál „KSC – moudrá učitelka a rádkyně“, *Soudce z lidu*, 1951, ročník II., číslo 9, s. 161.

40 Články *Dozvuky Babic* a *Spravedlivý trest vrahům*, viz *Soudce z lidu*, 1951, ročník II., číslo 2, s. 242–243.

rubriky jako např. „*Hlasy*“, kde měly prostor krátké příspěvky ve formě dopisů od jednotlivých soudců z lidu z regionů.

Již od prvního ročníku obsahoval časopis nepravidelnou rubriku „*Z našich rozhodnutí*“. Rubrika si dala za úkol otiskovat vybraná rozhodnutí z nově zřízené sbírky rozhodnutí. Rozhodnutí nebyla publikována ve formě klasických judikátů, ale pouze ve formě anotace či krátkého sloupku jako „soudničky“ na jeden odstavec. Od druhého ročníku byly texty uvozeny již nadpisem a bývalo připojeno konkrétnější heslo jako specifický název judikátu.⁴¹

Jména fyzických osob nebyla v rámci publikovaných textů vůbec uváděna. Ale staly se i výjimečné případy, kdy se např. název „*Katolická akce*“ ve výše zmíněném judikátu týkajícím se katolické církve objevila v plné kráse. Evidentně v tomto případě převážil pokyn z ideologických důvodů neanonymizovat.

Kromě toho byly publikovány v rámci časopisu jakési komentované judikáty ve formě samostatných článků. Neobsahovaly právní větu ani jiné náležitosti judikátu, ale v anonymizované formě shrnovaly a komentovaly skutkové a právní otázky konkrétního vybraného rozhodnutí z praxe.⁴²

V pozdějších číslech časopisu se objevila speciální rubrika „*Soudili jsme*“ obsahující komentovaná soudní rozhodnutí, která zasílali přímo konkrétní soudci nebo přísedící z různých stupňů soudní soustavy podepsaní pod publikovaným rozhodnutím. Rubrika nebyla ale přítomna v každém čísle, většinou se spokojila pouze s jedním případem a celkově byl jejich počet za celý ročník minimální.

Texty komentovaných rozhodnutí v této rubrice byly velmi obecné bez jakýchkoliv konkrétních údajů či jmen. V některých případech byly jména fyzických osob anonymizovány iniciálami.⁴³ Vzhledem k odborné úrovni autorů zahrnovaly pouze popis skutkového stavu a parafrázi výroku, ale již si nečinily žádné ambice vytvářet odborné diskursy či vytvořit nějaké právní závěry.⁴⁴

Od ročníku 1961 byl původní časopis *Soudce z lidu* přejmenován na *Socialistické soudnictví*. Důvodem přejmenování časopisu byl fakt, že podle nové socialistické ústavy již neznala rozdíly v označování soudců, nebyla již kategorie soudců z lidu a všichni jsou označováni pouze jako „soudci“, i když by tuto činnost vykonávali vedle svých hlavních povolání. Zároveň měl nový název vyjádřit skutečnost, že „*socialismus v naší vlasti byl vybudován*“ a novému názvu má odpovídat i nový obsah.⁴⁵ Ve staronovém časopise zůstala i rubrika s komentovanými soudními rozhodnutími „*Soudili jsme*“ navazující na předchozí časopis.

41 Např. text „*Sbírka rozhodnutí: velezrádná činnost církevní hierarchie*“, *Soudce z lidu*, 1951, ročník II., číslo 2, s. 87.

42 Např. příspěvek „*Důležitost správné kvalifikace trestného činu*“, *Soudce z lidu*, 1950, ročník I., číslo 6–7, s. 96.

43 Např. příspěvek „*Hlídač rozkrádačem*“ od soudce z lidu Bohuslava Slívy z Ostravy, *Soudce z lidu*, 1960, ročník XI., číslo 3, s. 91.

44 Např. příspěvek „*Nešvary v dopravě ČSD*“ od Františka Kose, soudce z lidu z Tišnova, viz *Soudce z lidu*, 1960, ročník XI., číslo 1, s. 25 nebo „*Dvě skleničky rumu*“ od Emila Kudmy, soudce z lidu z Chrástu u Plzně, *Soudce z lidu*, 1960, ročník XI., číslo 11, s. 347.

45 Viz poznámka redakce, *Soudce z lidu*, 1960, ročník XI., číslo 12, úvodní strana.

V nové etapě časopisu se vyskytovaly i případy, kdy autoři komentovaných soudních rozhodnutí kritizovali postup a hodnocení soudu. Frekvence těchto textů se ale podstatně nezměnila již od dřevních dob předchůdce časopisu, a tak se vyskytovaly pouze stále v několika sešitech do roka.⁴⁶ Pozitivní tendence při publikaci vybrané judikatury v rámci tohoto časopisu můžeme zpětně vnímat pouze jako určitou labutí píseň uvolněnějšího období konce 60. let, jelikož časopis skončil s ročníkem 1969.

Slovenský protějšek tohoto časopisu počal vycházet již v roce 1949 po názvem *Súdca z lidu*. Jeho nakladatelem byl také Právnický ústav ministerstva spravedlnosti, oddelenie v Bratislave. Později vydávání převzalo od 1966 Povereníctvo SNR pro spravodlivosť a od 1969 ministerstvo spravodlivosti SSR. Obdobně, jako v českém případě, byl od ročníku 1961 přejmenován na *Socialistické súdnictvo*.

Časopis obsahoval identickou rubriku, jako česká verze, nazvanou „*Súdili sme*“. Rubrika vycházela jen v několika číslech do roka. Od 70. let již nebyly upravené texty soudních rozhodnutí publikovány vůbec.

Otištěná rozhodnutí nebyla publikována v obvyklé formě editovaných judikátů. Neobsahovala klasické prvky editovaných rozhodnutí jako právní věty, odůvodnění či další indexační údaje. Fungovala spíše pouze jako obecněji komentovaná rozhodnutí od konkrétně uvedeného autora. Autory byli soudci (či soudci z lidu) a každý měl značně odlišný styl zpracování rozhodnutí.

V komentovaném rozhodnutí „*Krčah praskl nadobro*“ nebo „*Zvedavý súsed*“ byly strany anonymizovány, zatímco texty jako např. „*Podnikavý farár*“ či „*Pozor na priateľov*“ poskytovaly plná jména. Již z velmi poetických názvů můžeme vidět, že případy byly zpracovány spíše ve formě soudniček s opravdu invenčními a atraktivními názvy.⁴⁷

Závěr

Poválečné období přineslo zásadní přelom i v otázce publikace soudních rozhodnutí v československém právním prostředí. V první fázi po roce 1945 přežíval pouze již zlomek bývalých prvorepublikových sbírek judikatury či právnických časopisů publikujících upravené texty soudních rozhodnutí.

Následující období socialistické justice po roce 1948 nastavilo kompletně nový systém publikace soudních rozhodnutí. Direktivně byly ukončeny dosavadní přeživší polooficiální či soukromé sbírky judikatury a ponechány pouze dva tradiční právnícké časopisy. Socialistický režim nevítal uveřejňování soudních rozhodnutí. Vládnoucí elita neměla potřebu, aby se na veřejnost dostaly výtvořky státem kontrolované justice. Kontinuita s předchozí koncepcí a stylem publikace soudních rozhodnutí byla násilně totálně přetržena.

Centralisticky byla zřízena nová „státní“ sbírka soudních rozhodnutí s monopolním přístupem k publikaci judikatury soudobých soudů. V oblasti právnických periodik byly nově založeny socialistické státní časopisy, které velmi zřídka selektivně publikovaly v několika málo vybraných případech vzorové soudní kauzy.

46 Např. *Socialistická zákonnost*, kde v ročníku 1961 byly z 12 sešitů jen ve 3 sešitech otištěny judikáty a v ročníku 1967 dokonce jen dva judikáty za celý rok.

47 *Socialistické súdnictvo*, 1961, ročník XIII., číslo 3.

Literatura a judikatura:

- KRÁLÍK, L. 2017. Publikace soudních rozhodnutí po vzniku československého státu. In *Právněhistorické studie*, 2017. Sv. 46, č. 2 (2017), s. 35-54.
- KRÁLÍK, L. 2018. Sjednocující stanoviska a zobecňující materiály. In *Soukromé právo*, 2018, č. 4, s. 12-17.
- rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 9. února 1949, sp. zn. Zm 4/49
- usnesení presidia Nejvyššího soudu ze dne 23. listopadu 1967, sp. zn. Prz 36/67
- usnesení pléna Nejvyššího soudu ze dne 1. října 1965, sp. zn. Pls 6/65
- usnesení pléna Nejvyššího soudu SSR ze dne 28. listopadu 1988, sp. zn. Pls 2/88
- stanovisko občanskoprávního kolegia NS ČSR ze dne 29. dubna, sp. zn. Cpj 66/82
- usnesení Nejvyššího soudu SSR ze dne 25. ledna 1991, sp. zn. 1 To 94/90
- rozhodnutí krajského soudu v Praze ze dne 17. listopadu 1949, č. j. R XX 258/49-1

Summary: Czechoslovak Case Law Publication after 1945

The tradition and style of case law publication had been lasting through the times of occupation till new socialist regime took over. Nevertheless, vast number of traditional reports and periodics had not survived even postwar era after 1945. And the rest of them was diminished with total new socialistic approach to case law.

The brand new socialistic governmental official collection of case law commenced after 1948. Simultaneously, the new legal “state” periodicals were launched. They had been deliberately ignoring case law annotations in predominant fashion.

JUDr. Lukáš Králík, Ph.D.
Univerzita Palackého v Olomouci
Právnícká fakulta, Katedra teorie práva a právních dějin
17. listopadu 8
779 00 Olomouc
Česká republika
lukas.kralik@upol.cz

Obsah článku podlieha licenci Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (Lukáš Králík).